

MŮŽE BÝT MARKETING VYUŽIT JAKO PROSTŘEDEK PRO OCHRANU DRUHU? PŘÍKLAD SYSLA OBECNÉHO A OCHRANNÉ ZNÁMKY SYSLI NA VINICI

KATEŘINA POLEDNÍKOVÁ, LUKÁŠ POLEDNÍK,
JAN MATĚJŮ, JITKA VĚTROVCOVÁ, TEREZA MINÁRIKOVÁ

Mgr. KATEŘINA POLEDNÍKOVÁ
Zakladatelka a ředitelka společnosti
ALKA Wildlife, o.p.s.. Věnuje se
především monitoringu, ekologii
a ochraně savců.

Mgr. LUKÁŠ POLEDNÍK, Ph.D.
Zakladatel a vědecký pracovník
společnosti ALKA Wildlife, o.p.s..
Věnuje se především monitoringu,
ekologii a ochraně savců.

RNDr. JAN MATĚJŮ, Ph.D.
Od roku 2012 je kurátorem
přírodovědných sbírek v Muzeu Karlovy
Vary. Věnuje se především záchrannému
programu sysla obecného.

Mgr. JITKA VĚTROVCOVÁ
Od roku 2008 pracuje na AOPK ČR ČR,
kde má na starost především koordinaci
záchranných programů a programů péče
pro zvláště chráněné druhy živočichů.

Mgr. TEREZA MINÁRIKOVÁ
V letech 2006–2011 pracovala na
oddělení záchranných programů AOPK
ČR. Je spoluautorem tří ZP/PP a podílela
se na přípravě šesti dalších
ZP/PP. Od roku 2012 působí jako
manažer výzkumných projektů ALKA
Wildlife, o.p.s.

Sysel obecný se vyskytuje ve střední
a jihovýchodní Evropě. V první polovině
20. století byl v České republice široce
rozšířený a dokonce byl považován za vý-
znamného škůdce polních kultur. Přibližně
od počátku 60. let 20. století je možno
pozorovat pokles jeho početnosti. Dnes
se u nás slyší vyskytují jen na 36 lokalitách
(Matějů 2016). Sysel obecný je stepní druh
hlodavce obývající krátkostébelné porosty
– přirozené stepní porosty, pastviny, často
sečené louky, meze a okraje polních cest.
Dočasně je schopen osídlit i pole některých
plodin (vojtěška, obiloviny). Mizení sysla
z naší přírody bylo způsobeno zejména
ztrátou jeho prostředí – intenzifikací ze-
mědělství, scelováním pozemků a naopak
upuštěním od obhospodařování menších
strojově nedostupných pozemků. V naší
krajíně zůstaly jen malé zbytky prostředí
sysla obecného, navíc vzájemně značně
vzdálené.

Více než jedna třetina (39 %) populací sysla
v ČR se v současnosti nachází na polních
letištích – 14 lokalit. V dalších pěti přípa-
dech (14 %) se jedná o hřiště a kempy.
V deseti případech (28 %) jsou to louky,
kosené či pasené. Většina těchto lokalit
jsou malé „ostrovy“ obklopené nevhodným
prostředím, populace jsou tak izolované
a většinou málo početné. I v případě, že
mají některé kolonie vzestupný trend, jsou
limitovány kapacitou prostředí a nemají se
kam dál rozšiřovat. Velikost těchto kolonií
se pohybuje od jednotlivých jedinců po
600 až 850 jedinců (s ohledem na for-
mální vymezení kolonie) a nachází se na
plochách do velikosti cca 57 ha. Vzájemná
vzdálenost osídlených lokalit je obvykle
desítky kilometrů, přičemž dosud zjištěné
možnosti disperze jedinců se pohybují pou-
ze ve stovkách metrů, s pravděpodobným
maximem okolo 1 až 2 km. Za této situace
dochází snadno k jejich zániku, protože

Mozaika vinic, sadů a zahrádek u Velkých Pavlovic. Foto archiv ALKA Wildlife

ztráty způsobené vlivem různých negativních faktorů nemohou být kompenzovány imigrací jedinců odjinud. K nejvýznamnějším faktorům, které se zde uplatňují, patří absence odpovídajícího managementu travního porostu (tj. chybí odstraňování zarůstání lokalit vysokou vegetací), náhodné výkyvy počasí, predace (především domácími kočkami), rozvoj výstavby a procesy spojené s genetickou izolovaností. Posledních sedm populací (z celkových 36, tj. 19 %) obývá drobnou mozaiku vinic, sadů, záhumnků, polních cest a mezí – prostředí, které asi nejvíce připomíná jejich původní domov v naší krajině. Nachází se v katastrech těchto obcí: Čejč, Velké Pavlovice, Hrušovany u Brna, Újezd u Brna, Jaroslavice, Valtice a Hnanice. Ač je většina současných populací syslů v tomto prostředí nepočtená (kromě dvou lokalit se na ostatních pravděpodobně nachází pouze nižší desítky jedinců), důležitější je jejich obrovský potenciál. V porovnání s drobnými lokalitami letišť, kempů a hřišť se zde jedná o síť ploch ve velikosti stovek hektarů. Například mezi obcemi Velké Pavlovice, Němčičky a Bořetice se nachází takováto mozaika bez zásadních bariér na ploše okolo jednoho tisíce hektarů. Osázených vinic v České republice je 17 198,05 ha www.wineofczechrepublic.cz.

Vzhledem k současnému stavu populací patří sysel obecný podle zákona č. 114/1992 Sb. O ochraně přírody a krajiny a vyhlášky č. 395/1992 Sb. mezi zákonem zvláště chráněné druhy živočichů v kategorii kriticky ohrožený. Z pověření Ministerstva životního prostředí připravila Agentura ochrany přírody a krajiny ČR pro sysla obecného tzv. záchranný program (dále jen „ZP“), schválen byl v roce 2008. V rámci realizace ZP sysla je **kladen důraz především na péči o biotop**, tj. zajištění pravidelného kosení či pastvy na aktuálních lokalitách výskytu tohoto druhu. Zároveň jsou **připravovány podmínky pro budoucí reintrodukcí syslů**, neboť bez nich pravděpodobně výrazného zlepšení stavu české syslí populace nelze dosáhnout. Jsou zakládány tzv. polopřirozené odchovy syslů, které by měly brzy posloužit jako zdroj jedinců pro reintrodukcí. Velmi **důležitý je monitoring**, v rámci kterého se každoročně provádí sčítání na všech známých lokalitách. Realizována jsou i výzkumná opatření (např. genetika, demografie, parazitologie). Kromě toho jsou samozřejmě nedílnou součástí realizace ZP

Sysel ve vinici. Foto archiv ALKA Wildlife

také různá osvětová opatření zaměřená na veřejnost a vlastníky a nájemce pozemků s výskytem syslů (např. aerokluby, správci kempů apod.).

ZNÁMKA SYSLI NA VINICI

Konkrétní opatření pro populace syslů v prostředí vinic nebyla dosud v rámci ZP realizována, neboť v době přípravy ZP teprve přicházely první informace o výskytu syslů v tomto prostředí. Odhady počtů zde žijících jedinců byly velmi nízké a lokality se nezdály být perspektivními. ZP tedy není na populace syslů v tomto prostředí nijak zvlášť zaměřen. Sysli se zde vyskytují v nízkých hustotách na velké ploše a prostředí je velmi nepřehledné. Monitoring zde proto není možné provádět dle stávající metodiky. Základních informací o vnitřním fungování těchto populací je proto nedostatek, ale je pravděpodobné, že vzhledem k odlišnostem habitatu budou i rizikové faktory a jejich rozsah odlišné. Pestrost prostředí znamená sice nestabilitu z pohledu jednotlivých drobných plošek, ale ve větším měřítku jsou v této mozaice neustále někde přítomny plošky s vhodným prostředím a zdrojem potravy (každý vlastník seče trávu v jinou dobu a vytváří tak bezpečné plochy z hlediska predace, travní porosty jako potrava jsou dostupné po celou sezónu a navíc jsou dočasně dostupné i energeticky výživné zdroje potravy jako obilí, spadané meruňky atd.). Odlišná je v prostředí vinic, sadů a záhumnků i struktura vlastnictví pozemků. Na každé lokalitě se jedná o desítky až stovky

vlastníků, které je potřeba v případě snah o zavedení nějakého opatření na podporu druhu oslovit. Každý má jiné potřeby a názory, jiné způsoby hospodaření a jiné cíle. Realizace opatření pro podporu populací zde tedy musí fungovat jiným způsobem než na letištích, golfových hřištích apod. Potřeba opatření na podporu těchto populací je však zřejmá: aktuálně jsou tři malé populace dotovány jedinci z Rakouska,

„V rámci realizace ZP sysla je kladen důraz především na péči o biotop, tj. zajištění pravidelného kosení či pastvy na aktuálních lokalitách výskytu tohoto druhu.“

další dvě populace se pohybují na hranici přežití, dvě známé populace z tohoto prostředí v posledních letech zanikly a pouze ve dvou případech se jedná o větší počty jedinců, avšak ve velmi nízkých hustotách. Rizikové faktory nejsou dostatečně známy, určitě to budou, stejně jako v případě ostatních lokalit, nepříznivé klimatické jevy i predátoři, nicméně s ohledem na nízké hustoty syslů a naopak mnohem větší osídlené plochy předpokládáme, že jejich význam bude řádově menší. Za významnější faktory ovlivňující výskyt sysla v tomto prostředí považujeme především způsob obhospodařování vinic, které tvoří hlavní prvek zdejší mozaiky. V tomto ohledu je nutné konstatovat, že i zaměření některých agro-envi programů vztahujících se na vinnice není pravděpodobně úplně vhodné pro

Slavnostní předání známek prvním vinařům v historických Lotrinských sklepech ve Velkých Pavlovicích. Foto archiv ALKA Wildlife

výskyt sýslů. Při úvahách o možnostech zaměření aktivit na tyto lokality a způsobech, jak jednoduše a efektivně pomoci sýslům v tomto po všech stránkách heterogenním prostředí, bylo řešeno, zda by bylo možné využít stávající metody monitoringu a managementu uvedené v ZP, či zda je potřebné zavést metody nové. Nakonec jsme se inspirovali v nedalekém zahraničí. V Rakousku jsou vinice jednotícím prvkem biotopu sýsla obecného. Prostřednictvím podpory vinařů formou „Sýslí etikety“ s možností jejího umístění na vinné lahve, je zde podporována a propagována ochrana sýslů (Karin Enzinger - pers. comm.). Rozhodli jsme se, že se pokusíme výše zmíněnou úspěšnou zkušenost přenést i do ČR a zahájili jsme projekt „Realizace opatření ZP sýsla obecného na jižní Moravě“, v rámci kterého byla vytvořena ochranná známka „Sýslí na vinici“ pro české vinaře.

Co znamená známka *Sýslí na vinici*? **Nejedná se o dotační systém, ale o marketingovou aktivitu, jejímž cílem je ovlivnit způsob hospodaření vinařů pomocí jejich zákazníků.** Princip by měl být takový, že vinaři díky hospodaření, které podporuje sýsl, získávají nové zákazníky. Úkolem doprovodných aktivit je ovlivnit zákazníky, aby při výběru vína zohlednili i původ vína, způsob jeho vzniku a související vliv na prostředí. Obě složky jsou neméně důležité, proto aktivity spojené ze známkou musí zahrnovat komunikaci s oběma skupinami. Vinaři za známku prozatím neplatí a aktivity s ní spojené jsou v současnosti fi-

nancovány z dotačních projektů. Základní podmínky pro získání známky jsou: 1) výroba vína pocházejícího z vinice z viniční

„Známka Sýslí na vinici podporuje udržování a vytváření prostředí pro mnoho stepních druhů rostlin a živočichů.“

trati, kde byl v daném roce prokázán výskyt sýsla obecného a zároveň 2) hospodaření způsobem šetrným k sýslům, přesněji - je zatravněn minimálně každý druhý řádek

ve vinici, vinař toleruje sýsl a nepoužívá rodenticidy. Vinař získává propagační materiály (zlaté známky na lahve, samolepku na dveře, certifikát, letáky o známce pro své zákazníky) a je uveden na webových stránkách www.syslinavinici.cz. Vinaři jsou zároveň různou formou informováni o sýslu obecném jako o ohroženém druhu. Znáмка je propagována pomocí tiskových zpráv, článků a je prezentována na různých akcích, např. na Otevřených sklepech vinařů. V červnu 2016 získalo známku prvních čtrnáct vinařství - všechna z Velkých Pavlovic, kde se nachází největší populace sýslů ve vinicích. Postupně se k nim ještě připojila další dvě vinařství z této obce a v listopadu čtyři vinařství z Hnanic (na Znojemsku). V současnosti tedy vlastní známku 20 malých až středně velkých vinařství ze dvou lokalit výskytu sýsla.

RŮZNÉ STRÁNKY KONCEPTU

Kromě hlavního smyslu známky, kterým je oslovení a ovlivnění vlastníků pozemků při hospodaření v krajině a tedy ochrana cílového druhu, může tento nástroj přinést i další pozitivní výsledky.

Silnou stránkou tohoto konceptu je samotný druh. Sýsel obecný je velmi roztomilý hlodavec, společensky žijící, inteligentní, fotogenický. Díky denní aktivitě jej lidé mohou pozorovat, je proto velmi atraktivní pro veřejnost a známka tak má šanci na úspěch. S tím souvisí i možnost využití sýsla jako

První víno se známkou Sýslí na vinici. Foto archiv ALKA Wildlife

Vinice, kde je zatravněno meziřadí, tedy prostředí vhodné pro sysly. Foto archiv ALKA Wildlife

deštníkového druhu. Záchrana sysla obecného v ČR znamená záchranu prostředí, které sysel obýval. Známkou *Sysli na viniči* podporuje udržování a vytváření prostředí pro mnoho stepních druhů rostlin a živočichů, vázaných na stepní biotopy, u nás zejména na kulturní step – funkční zemědělskou krajinu, která vedle produkční funkce přispívá i k vysoké biodiverzitě naší krajiny. Zatravnění meziřadí vytváří stepní prostředí, nepoužívání rodenticidů snižuje expozici prostředí chemickým látkám. Známkou je tak i v souladu s ekologickým hospodařením. Vazba známky na konkrétní viniční trať je navíc v souladu s trendem podpory regionálních produktů.

Získání známky je z pohledu administrativního zatížení nenáročná. Jednoduchost na rozdíl od agro-envi dotačních systémů vytváří prostor pro oslovení drobných vinařů, pro které jsou dotace velmi komplikované. Na druhou stranu, na rozdíl od agro-envi dotací u známky není jistý finanční přínos. Dalším pozitivem známky je to, že vytváří prostor k oslovení široké veřejnosti s pro-

blematikou našeho původního druhu živočicha a naší krajiny, a to včetně lidí, kteří se o toto téma nijak zvlášť nezajímají. Hned na počátku se podařilo publikovat články o známce a tedy i o syslovi v různě zaměřených médiích: ochranné, zemědělské a vinařské časopisy, různé celostátní deníky, rádia i lokální zpravodaje. O syslovi a známce se dozvěděli místní lidé i turisté, kteří navštívili ve Velkých Pavlovicích meruňkobraní či se přišli pobavit do „otevřených sklepů“. Malé zlaté samolepky se vylepují na jednotlivé lahve vína. Pro víno z roku 2015 bylo vydáno vinařům přes 20 tisíc známek, pro víno z roku 2016 30 tisíc – základní informace se tak dostanou i tímto způsobem k velkému množství laické veřejnosti, která apriori nevyhledává tematiku s ochranou přírody a krajiny.

Neméně důležitou výhodou konceptu je jeho pozitivní směr. Na rozdíl od mnoha jiných opatření v ochraně přírody, která jsou svým charakterem restriktivní, se nejedná o žádný zákaz ani omezení, nýbrž o motivaci.

Většina konceptů však má i své slabší stránky. Prozatím zůstává nedořešena zpětná vazba. Je potřebné vytvořit nástroj, jak vinařům ukázat zájem zákazníků o známku. I v případě, že nějaká skupina zákazníků přednostně nakupuje víno se známkou, vinař se o tom automaticky nedozví. Zákazník by mu to musel sdělit sám, ať už při osobní návštěvě nebo emailem při nákupu v e-shopu. Nelze ale předpokládat, že to by se ve větším množství dělo.

Určitým rizikem do budoucna je i možný konflikt mezi ochranou tohoto druhu a zemědělci. Sysel obecný byl považován za škůdce. Přímo ve vinicích škody nepůsobí, ale může působit škody na některých polních plodinách a v zahrádkách na zelenině. Při současném stavu populací nepředpokládáme výrazné škody. Nicméně pokud doufáme, že toto opatření bude fungovat, tak by počty syslů měly mít vzestupný trend a mohlo by narůstat i riziko možných konfliktů. Takový stav je v současnosti znám z Rakouska, kde je tento druh také stále ohrožený, ale lokálně vytváří konflikty. Při ochraně sysla např. v zahrádkářských koloniích je proto potřeba s tímto rizikem počítat a bude nutné se připravit na to, jak škody a konflikt minimalizovat hned v počátcích.

Fungování známky je teprve na samém počátku a nelze tedy zatím aktivitu zevrubně hodnotit a říci, je-li efektivní. Nicméně zapojení 20 vinařství během půl roku považujeme za úspěch, byť je třeba dodat, že vinaři, kteří známku zatím získali, vytvářeli prostředí pro sysla i bez ní. Ať už z důvodů, že sami od sebe hospodaří tradičním způsobem nebo tím, že využívají vhodných agroenvironmentálních dotací či z jiných důvodů. Pro získání známky tedy nemuseli nic měnit a známku de facto dostali jako odměnu za to, k čemu se již dříve sami rozhodli.

PODĚKOVÁNÍ

Aktivity spojené s ochrannou známkou jsou financované z EHP fondů 2009–2014 a Ministerstva životního prostředí, z programu Malé grantové schéma Záchrané programy pro zvláště chráněné druhy II Programu CZ02 v rámci projektu: „Realizace opatření ZP sysla obecného na jižní Moravě“ a z projektu „Propagace záchraných programů zvláště chráněných druhů v České republice – Sysli na viniči“ financované Ministerstvem životního prostředí. Aktivity realizují ALKA Wildlife, o.p.s. a Muzeum Karlovy Vary a do propagace známky byla zapojena celá řada dalších organizací: Ministerstvo životního prostředí, Beleco, z.s., Ekocentrum Trkmanka, Národní vinařské centrum, spolek Víno z Velkých Pavlovic.